

KÜRESEL EĞİLİMLER SERİSİ

Çalışma Kağıdı No. 3

Ocak 2013

SOSYAL DEMOKRASİ KÜRESEL ÇEVRE İÇİN BİR SİYASAL ALTERNATİF OLABİLİR Mİ?

Yunus Emre¹

Abstract

Social democracy was born as a reaction to the social problems created by capitalist modernization in the nineteenth century. It had a central role in the making of the modern European societies. During the twentieth century, it had immense organizational successes and election victories transforming political relationships in those societies. In the 1970s, orientation towards social democracy increased within many of the countries in the global periphery. Today, social democracy prevails as an influential and successful political and social power system in these periphery countries. This paper seeks to answer whether social democracy should continue to be a model for other countries in the periphery.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle küresel çevre ülkelerinde otoriter yönetimler çözülmeye başladı. Askeri diktatörlüklerin ve tek parti yönetimlerinin çöküşü küresel çevre ülkelerinde demokrasi umutlarını yeşertti. Ancak günümüzde bu ülkelerin büyük çoğunluğunda seçilmiş hükümetler bulunsa da seçimler ve siyasal rekabet göstermelik olmaktan öteye geçemiyor. Bununla birlikte sınırlı sayıda ülkede hem sosyal adalet hem de demokratik bir sivil toplumun gelişimini sağlayabilmiş sosyal demokrat rejimler kurulabildi. Bu yazı çerçevesinde cevap arayacağımız temel soru da bu rejimlerin küresel çevrenin tümü için model olup olamayacağı?

Batı Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılda doğan sosyal demokrasi kapitalist modernleşmenin ortaya çıkardığı sorunlara demokratik bir tepkiydi. Sosyal demokrat hareket modern Avrupa toplumunun oluşumunda çok büyük bir rol oynadı. 1970'li yıllarla birlikte sosyal demokrasiye yönelim küresel çevre ülkelerinde de arttı. Bu gelişme önce demokrasiye geçen Güney Avrupa ülkelerinde, ardından da Latin Amerika ve eski Doğu Bloku, Asya ve Afrika ülkelerinde yaşandı. Günümüzde küresel çevre ülkelerinde sosyal demokrasi etkin bir toplumsal ve siyasal güç haline geldi.

¹ Yunus Emre İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

Sosyal demokrat rejimler hakkındaki tartışmaya geçmeden önce küresel çevrede otoriterlik-demokrasi ekseninin siyasal rejimleri sınıflandırmak açısından yetersiz kaldığını belirtmek gerekiyor. Bu iki rejim türünden farklı ve ikisinden de daha yaygın olarak Soğuk Savaş sonrası dönem küresel çevre için melez rejimler (*hybrid regimes*) dönemi olarak adlandırılabilir.

Melez rejimler içinde Levitsky ve Way'in (2010) tanımladığı rekabetçi otoriteryanizm (*competitive authoritarianism*) ise en yaygın olanı. Bu rejimde seçimler, demokratik kurumlar bulunmakla birlikte siyasal aktörlerin oyun sahası adil olmayan şekilde düzenleniyor. Seçim hileleri, medyanın eşitsiz kullanımı, devlet kaynaklarının suistimal edilmesi, farklı derecelerde şiddet ya da baskı bu rejimlerde sıklıkla görülüyor. Bu türden etkilerin doğal sonucu da oyun sahasının iktidarda bulunanların lehine bozulması. Levitsky ve Way bu türden rejimlere rekabetçi otoriteryanizm adını veriyor ve özellikle Soğuk Savaş sonrası bu rejimlerin yaygınlaştığını belirtiyor.

Levitsky ve Way bahsi geçen araştırmayı yürüttükleri evrede bu türden rejimlerin sayısını otuz beş olduğunu belirtiyor. Bu sayının küresel çevredeki demokrasilerin sayısından fazla olduğunu vurgulamamız gerekiyor. 1990'lardan 2000'lere geçilirken bu rejimlerden bazıları demokratikleşiyor. Bazıları ise rekabetçi otoriter olarak kalmaya devam ediyor. Levitsky ve Way bu durumu iki belirleyici faktörün önemini vurgulayarak açıklıyor. Bunlardan ilki Batı'yla ilgili ülkenin bağları. Eğer Batı'yla bağlar güçlüyse bu türden rejimler demokratikleşiyor. Eğer bu bağlar güçlü değilse ikinci bir faktör devreye giriyor. Bu faktör iktidar elitinin örgütlülüğüyle ilgili. Eğer iktidardaki parti ya da hükümetin örgütlülüğü az gelişmiş ve iktidardaki grubun birbirine bağlılığı güçlü değilse bu tür rejimler daha az istikrarlı oluyor. Bununla birlikte rejimin yüksek düzeyde örgütlü olmaması ise kesinlikle demokratikleşmenin gerçekleşeceği anlamına gelmiyor. Sadece rejimin ani ve beklenmedik durumlara karşı daha duyarlı olduğuna işaret ediyor. Görüldüğü gibi küresel çevrede sosyal demokrat olmayan ancak demokrasi iddiası taşıyan rejimlerin birçoğu gerçekte otoriter yönetimler.

Rekabetçi otoriter yönetimler ve tam otoriter yönetimler küresel çevre ülkeleri siyasal rejimleri arasında büyük bir çoğunluğu oluşturuyor. Sosyal demokrat rejimler ise istisnai olmasalar da diğerlerine kıyasla oldukça az sayıda ülkede bulunuyor. Otoriter yönetimlerin böylesine yaygın olmasının en önemli sebebi neo-liberal küreselleşme politikalarının başarısızlığı ve bu politikaların ancak baskıyla uygulanabiliyor ve devam ettirilebiliyor olması.

Sosyal demokrat örneklerde olduğu gibi geniş bir sınıf uzlaşmasının sağlanabildiği ve demokratik sivil toplumun yaratılabildiği örneklerde ise bu türden baskıcı yönetimlere gerek kalmıyor. Sosyal demokrasinin başarısını daha açıklıkla gösterebilmek için neo-liberal küreselleşmenin başarısızlığını biraz daha açmakta fayda var.

William Easterly (2001) birçok reform programı uygulanmasına rağmen gelişmekte olan ülkeler için 1980'li ve 1990'lı yılların kayıp on yıllar olduğunu iddia eder. Gelişmekte olan ülkelerde medyan kişi başına düşen gelirin büyüme hızının 1960-79 döneminde %2.5 olduğunu belirten Easterly bu oranın 1980-98 evresinde ise %0.0 olarak gerçekleştiğini vurgular. Easterly ayrıca Çin ve Hindistan'ın bu dönemde gerçekleştirdiği büyük artışı dışarıda bırakacak olursak bu oranın çok daha düşük olacağını eklemektedir.

Medyan kişi başına düşen gelirin büyüme hızının 1980'ler ve 1990'lar için ayrı hesaplanması durumunda da yine %0.0 olması neo-liberalizmin başarısızlığının bir diğer önemli kanıtıdır. Easterly'e göre zengin ve yoksul ülkelerin farklılaşması şeklindeki tarihsel örüntü bu dönemde de devam etmektedir. Bu devamlılık olağandır esas olağan dışı olan gelişmekte olan ülkelerin neo-liberalizm öncesi gerçekleştirdiği büyüme oranlarıdır.

Easterly'nin bulgularına oldukça benzer şekilde Branko Milanovic (2003) de neo-liberal küreselleşmenin başarısızlığını açıklıkla ortaya koymuştur. Milanovic'in Dünya Bankası'nın, Maddison'ın ve Penn'in istatistiklerine dayanarak hesapladığı bölgeler bazında neo-liberal küresel-

leşme öncesi ve sonrası kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla artış oranları çarpıcıdır. Bu oranlar 1960-78 dönemi için Afrika'da %2.00, Asya'da %6.3, Latin Amerika'da %2.4, Doğu Avrupa/Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde %5.3, Batı Avrupa/Kuzey Amerika/Okyanusya ülkelerinde %3.1 iken dünya ortalamasında ise %3.4'dür.

Görüldüğü gibi 1960-78 döneminde kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın yıllık artış oranı oldukça yüksek seyretmiştir. Ancak neo-liberal küreselleşme ortamında bu eğilim tersine dönmüş büyüme durmuştur. Aynı oran 1978-98 döneminde Afrika'da % 0.6, Asya'da %0.9, Latin Amerika'da %0.9, Doğu Avrupa/Eski Sovyetler Birliği ülkelerinde -%0.4, Batı Avrupa/Kuzey Amerika/Okyanusya ülkelerinde %2.0, dünyada ise %1.1 olarak gerçekleşmiştir. Özetle neo-liberal küreselleşme politikalarının hakim olduğu 1978-98 döneminde 1960—78 dönemine kıyasla gayri safi yurtiçi hasıla artış oranlarında istisnasız bütün bölgelerde keskin bir düşüş yaşanmıştır.

Milanovic iki dönemi kıyaslarken birinci dönemde (1960—78) Latin Amerika, Asya ve Afrika'nın büyük çoğunluğunda ithal ikamesinin; Doğu Avrupa, Çin ve Vietnam'da komünizmin; zengin ülkelerde ise refah devletinin uygulamada olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık ikinci dönem ise Latin Amerika ve Afrika'da yapısal uyum, Doğu Avrupa'da pazar ekonomisine geçiş ve zengin dünyada ise refah devleti harcamalarının kısılması dönemidir. Bu tartışmanın ardından Milanovic çok basit bir soru sormaktadır: Hangi dönem daha iyiydi?

Bu açıklamalardan sonra gelelim bu yazımızın esas konusu olan sosyal demokrat rejimlerin neo-liberal küreselleşme ortamında elde ettikleri sonuçlara. Küresel çevre ülkelerinde sosyal demokrat partilerin kurdukları hükümetler başta insani gelişmişlik olmak üzere toplumsal refah ve demokratik sivil toplumun gelişimi gibi birçok alanda önemli dönüşümler yarattılar. Bu konu üzerinde yayınlanan önemli bir incelemede Şili, Mauritius, Kosta Rika ve Hindistan'ın Kerala eyaletindeki sosyal demokrat yönetimlerin başarılarına ilişkin sıralanan şu örnekler çarpıcı:

Dört örnekteki ortalama ömür yetmiş yaşın üzerindedir. (Tüm orta ve düşük gelirli ülkeler için bu sayı ortalama altmış dördüttür...) İlkokullara (asgari olarak) neredeyse evrensel düzeyde erişime sahiptir ve yetişkin okur yazarlık oranı %90'ın üzerindedir. (Tüm orta ve düşük gelirli ülkeler için bu oran ortalama %75'tir...) Düşük gelirli Kerala'da nüfusun sadece %12'si yoksulluk sınırının altındadır. (Bu oran bütün olarak Hindistan'da %26'dır...) Bu ülkelerin hepsi aynı ekonomik seviyedeki ülkelere nazaran ileri sosyal güvence sistemleri oluşturmuşlardır. Bu sistemler herkesi veya çoğu kimseyi en azından yaşlılık veya engellilik haline karşı korumayı içermektedir... Bu ülkelerin tümü, kuvvetli bir sivil topluma sahip demokrasilere önem vermektedir. (Sandbrook et al., 2012, ss. 36-37).

Görüldüğü gibi sosyal demokrat rejimler altında özellikle sağlık, eğitim, yoksullukla mücadele, sosyal güvenlik ve demokratik bir sivil toplumun gelişimi alanlarında büyük bir ilerleme sağlanmıştır. Sosyal demokrasinin oluşumu küresel çevrede ve merkez ülkelerinde farklı yollar izlese de başarılar ortaktır. Küresel çevrenin onlarca yıldır kaderine hakim olan açlık, yoksulluk, baskı ve çatışmalar hatırlandığında sosyal demokrasinin küresel çevredeki başarısı daha büyük anlam kazanmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi sosyal demokrasi küresel çevre ülkelerinde 1970'lerin ardından etkin bir toplumsal ve siyasal aktör olmaya başladı. Ancak bu döneme kadar küresel çevre ülkelerinde kayda değer bir sosyal demokrat hareket bulunmuyordu. 1970'lerin sonuna kadar küresel çevrede ilerici hareketler ulusal popülizm ya da radikal Marxizm tarafından temsil edildi. 1959 Küba Devrimi'nin yarattığı etki de küresel çevre ülkelerinde gerilla savaşları ve Marxist tek parti diktatörlüklerinin yolunu açtı. Soğuk Savaş koşulları altında bu yönetimlerin en önemli siyasal alternatifi ise faşist askeri diktatörlüklerdi.

Bu gelişmeler karşısında sosyal demokrasi küresel çevredeki siyasal elitlerin penceresinden anlamlı bir siyasal seçenek olarak değerlendirilmeyordu. Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde bu algı değişti. Menno Vellinga bu dönemde bahsi geçen radikal siyasal elitlerin yaklaşımlarının değişiminde iki nedenin belirleyici olduğunu iddia eder (1993, ss. 4-8).

Vellinga'ya göre bu değişimin birinci nedeni askeri diktatörlüklerin uyguladığı baskı politikasının yarattığı büyük insani maliyettir. Geçmişte radikal elitler tarafından sosyal demokrasinin siyasal çoğulculuk ve demokratik hak ve özgürlükler yaklaşımı bir aldatmaca olarak değerlendirilmişti. Ancak faşist askeri diktatörlükler süresince uygulanan baskı rejimleri ve bu rejimlerin yarattığı insani maliyet daha önce sosyal demokrasiye soğuk bakan siyasal elitlerin görüşlerinde önemli değişikliklere neden oldu. Geçmiş yıllarda burjuva aldatmacası olarak aşağılanan sosyal demokrasinin siyasal çoğulculuk ve demokratik kişi hak ve hürriyetlerinin korunması ilkelerinin önemi açıklıkla görülmeye başlandı.

Vellinga'nın vurguladığı ikinci neden iktisadi politikalar alanındaydı. Geçmişte sosyal demokrat refah devleti, toplumsal vatandaşlık ve sosyal demokrat ekonomik reformlar da aynı şekilde kapitalist ilişkilerin kendini yeniden üretiminin bir aracı olarak değerlendirilmişti. Küresel çevredeki askeri diktatörlüklerin uyguladıkları iktisadi politikalar (bunların arasında en bilinen örnek Chicago Boys ismiyle anılan iktisatçıların 1973 darbesi sonrası Şili'de uyguladıkları politikaları) da bu elitlerin sosyal demokrasinin savunduğu ekonomik reformlar üzerine değerlendirmelerini değiştirmiştir. Böylelikle reformcu ve evrimci politikaların geniş kitleler lehine yarattığı avantajlar açıklıkla görülmüştür.

Bu gelişmeler ayrıca dünya politikasında yaşanan önemli değişimlerle de örtüşmüştür. Bunların başlıcaları 1970'li yıllarda Avro-Komünizmin sosyal demokrasi ile komünizm arasındaki farkları azaltan bir sonuç vermesi, Güney Avrupa'da demokrasiye geçilen rejimlerde sosyal demokrasinin güç kazanması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır (Vellinga, 1993).

Bu açıklamalar çerçevesinde vurgulanması gereken bir diğer nokta ise bir ülkede sosyal demokrasinin kendiliğinden ortaya çıkamayacağıdır. Küresel çevre ülkelerinde sosyal demokrat partiler ve toplumsal hareketlerin yürüttükleri mücadele sosyal demokrasinin doğuşunun ve başarısının en önemli belirleyicisidir. Bununla birlikte sosyal demokrasinin siyasal mücadelesini kolaylaştıran bir takım koşullardan bahsetmek mümkün. Bunların başında verili sınıfsal koşullar geliyor.

Sosyal demokrat hareket doğrudan ve sadece işçi hareketinin mücadelesiyle kurulamıyor. İşçi hareketinin köylülük ve orta tabakalarla geniş bir ittifakı oluşturabilmesi ve bu ittifakın uzun ömürlü olabilmesi gerekiyor. Küresel çevre ülkelerinde sosyal demokrat partilerin bu türden ittifakları sürdürebilmesi merkez ülkelere göre daha zor. Bu durumun sebebi bu ittifakları var eden siyasal ve toplumsal koşulların daha kırılğan olması.

Sandbrook ve arkadaşları küresel çevre ülkelerinde sosyal demokrat deneyimler üzerine yaptıkları araştırmada bu kırılğanlığı yaratan biri içsel biri dışsal iki etkiye dikkat çekiyorlar (Sandbrook et al., 2012). Bu açıklamaya göre ilk olarak küresel çevredeki sosyal demokrat rejimler iktisadi kalkınma ve eşitliği birarada sağlamak zorundalar. Ancak küreselleşmenin yarattığı etkiler ve küreselleşme ile önemi artan uluslararası kurumlar küresel çevre ülkeleri için dezavantajlı bir durum yaratıyor.

İkinci olarak küresel merkezde sanayileşme, demokratikleşme ve toplumsal vatandaşlık aşamalı olarak farklı zamanlarda gerçekleşmişti. Ancak küresel çevrede bu konular eşzamanlı olarak gerçekleştirilmek zorundadır. Bu durumda sınıf oluşumu ve sınıflar arası uzlaşma bu üç gelişmeyi eş zamanlı olarak sağlamaya çalıştıklarından küresel çevre ülkelerindeki rejimleri daha kırılğan hale geliyor. Özellikle Latin Amerika'da solun ve işçi hareketinin tarihi ve Latin Amerika radikal

hareketleri üzerine literatür, sosyal demokrasinin Latin Amerika'da çok uzun bir süre bu nedenlerle gelişemediğine işaret ediyor (bu tartışmalar için bkz. Angell, 1994; Roxborough, 1994).

Küresel çevre ülkelerinde demokrasinin yaşayabilmesi demokratik bir sivil toplumun gelişmesine ve kalkınmacı devletin yeniden dağıtım politikalarıyla seçmenlerin asgari yaşam koşullarını sağlayabilmesine bağlı. Bu haliyle de sosyal demokrasi küresel çevre ülkeleri için eşsiz bir politik imkan yaratıyor ve bir model olarak bu ülkelerin politik elitleri ve geniş seçmen kitleleri için önemli bir politik alternatif sağlıyor. Ancak mevcut deneyim bize siyasal ve toplumsal hareketlerin kendiliğinden bu yolu seçmediğini gösteriyor. Hatta genellikle küresel çevredeki etkili siyasal hareketler ya otoriterliğe ya da popülizm ve klientelizm temelinde yeni toplumsal ağlar örmeye yöneliyorlar. Bu yolla seçim başarıları sağlasalar da sosyal demokrasinin ekonomik ve toplumsal başarılarının çok uzağına düşüyorlar.

Küresel güneyin melez rejimleri birçok örnekte popülizm ve klientelizmle iç içe geçerek her yeni seçimde kendini yeniden üretiyor. İşte bu durum sosyal demokrat reformların yürütülebilmesi için siyasal mücadelenin ne denli önemli olduğunu gösteriyor. Günümüzde başarılı olabilmış sosyal demokrat rejimlerin ya da geçmişin başarılı örneklerinin ortak özellikleri siyasete verilen bu önemde saklı. Avrupa sosyal demokrasisi üzerine çok önemli kitabında Sheri Berman sosyal demokrat hareketler için siyasetin bu önemini ve bu yolla sağlanan başarıyı şu sözlerle açıklıyor:

Liberalizmin ve ortodoks Marxizm'in pasifliğini ve ekonomizmini reddeden ve faşizmin ve nasyonal sosyalizmin şiddet ve otoriterliğinden kaçınan, sosyal demokrasi komünitaryanizm ve siyasetin önceliğine inanç üzerine inşa edilmişti. Sosyal demokrasi tarihin itici gücünün ekonomik değil politik olduğuna ve toplumun iyiliğinin ve ihtiyaçlarının korunması ve geliştirilmesi gerektiğine inanan Marxist olmayan bir sosyalizm görüşüydü. Yirminci Yüzyılın en başarılı ideolojisi ve politik hareketiydi. Sosyal demokrasinin ilkeleri ve politikaları hiçbir zaman uzlaşamaz görünen iyi işleyen bir kapitalist sistem, demokrasi ve toplumsal istikrarı barıştırarak Avrupa tarihinin en müreffeh ve düzenli dönemini mümkün kıldı. (Berman, 2006, s. 6)

Bugün küresel çevrede sosyal demokrasi aynı yolla, siyasete önem vererek yoksulluk, açlık, baskı ve savaşın pençesindeki küresel çevre ülkeleri için yeni bir siyasal alternatif haline gelebilir. Bir sonraki yazıda bu alternatifin uygulamaya geçtiği rejimlerin temel özelliklerini bir küresel eğilimi tespit etmek yoluyla açıklayacağız. Küresel çevrede sosyal demokrasinin başarısı hem sosyal demokrat hareketlerin doğru bir politika ve stratejiyi takip etmesine hem de konjonktürel etkilerin buna imkan vermesine bağlı. Son yıllarda otoriterleşme tartışmalarının yoğunlaştığı Türkiye için bu tartışma daha da büyük önem taşıyor. Sosyal demokrasinin oluşabilmesi için koşulların oldukça uygun olduğu ve sosyal demokrasiye ihtiyacın açıklıkla görüldüğü Türkiye'de sosyal demokrat hareketin ve ideolojinin neden etkili olamadığı sorusu ise başka bir yazının konusu.

Kaynakça

- Angell, A. (1994). The Left in Latin America since c. 1920. İçinde L. Bethell (Ed.), *Cambridge History of Latin America: Latin America since 1930 Economy, Society and Politics* (Vol. 6, 163-232). Cambridge: Cambridge University Press.
- Berman, S. (2006). *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*. New York: Cambridge University Press.
- Easterly, W. (2001). The Lost Decades: Developing Countries' Stagnation in Spite of Policy Reform 1980-1998. *Journal of Economic Growth*, 6(2), 135-157.
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Milanovic, B. (2003). The Two Faces of Globalization: Against Globalization as We Know It. *World Development*, 31(4), 667-683.
- Roxborough, I. (1994). The Urban Working Class and Labour Movement in Latin America since 1930. İçinde Leslie Bethell (der). İçinde L. Bethell (Ed.), *Cambridge History of Latin America: Latin America since 1930 Economy, Society and Politics* (Vol. 6, 307-378). Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandbrook, R., Edelman, M., Heller, P., & Teichman, J. (2012). *Küresel Güneyde Sosyal Demokrasi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Vellinga, M. (1993). The Internationalization of Politics and Local Response: Social Democracy in Latin America. İçinde M. Vellinga (Ed.), *Social Democracy in Latin America: Prospects for Change*. Boulder: Westview Press.